

Received / Geliş
26.05.2018

Article History
Accepted / Kabul
15.06.2018

Available Online / Yayınlanma
20.06.2018

THE VIEW OF THE PREPARATORY PERIOD OF THE NATIONAL STRUGGLE ACCORDING TO THE WORKS WHICH ARE NUTUK ve İSTİKLAL HARBİMİZİN ESASLARI (BETWEEN 1919 TO 1920'S PERIOD)

NUTUK VE İSTİKLAL HARBİMİZİN ESASLARI ADLI ESERLERE GÖRE
MİLLÎ MÜCADELEMİZİN HAZIRLIK DÖNEMİ'NE BAKIŞ
(1919-1920 ARASI DÖNEM)

Beytullah KAYA¹
Tunay KARAKÖK²

Abstract

The XIX.th centuries will be the hundreds of separations, fragmentations and new formations for the Ottoman Empire, which is the world state which reigns over three continents. These separations, fragmentations and new processes of seeding, which were planted by the Second Constitutional Monarchy in 1908, were planted in North Africa with the Battle of Tripoli in 1911-1912, matured in the Balkans with the Balkan Wars in 1911-1913, and fruids in the First World War between 1914-1918. The Biggest Empire has attempted to breach this process but has not succeeded for various reasons. again from the ashes in the end, but in spite of everything balances in Anatolia Ottoman born establishing a national government that has waged a national struggle between Turkey's 1919-1923 year and from October 29 in 1923 by establishing the Republic of Turkey they have managed to prove that they always have existed. National Struggle period of the establishment of the Republic of Turkey is a very big place and importance. The foundation of the new Turkish state was laid in this period. For this reason, it is important to know the conditions under which the National Struggle took place and to whom, with which sacrifices were made and put forward. In recent years, many monographic and biographical studies have been conducted in this subject. The existence of such studies is of great benefit in order to be able to evaluate a whole well. Here we are in this work; in the memory of the period between 1919 and 1920, the period of this proof proved to be the other primary sources of the period in the light of the analyzes of the discourses of M. Kemal Atatürk's narration and Kazım Karabekir's essays on the subject of Independence, we tried to evaluate.

Key words: M. Kemal Atatürk, Nutuk, K. Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları, National Struggle,

Özet

XIX. yüzyıl üç kıtada hüküm sürmekte olan cihan devleti Osmanlı İmparatorluğu için ayrılıkların, parçalanmaların ve yeni oluşumların yüzyılı olacaktır. 1908 yılında II. Meşrutiyet ile tohumları atılan bu ayrılıklar, parçalanmalar ve yeni oluşumlar süreci, 1911-1912 Trablusgarp Savaşı ile Kuzey Afrika'da yeşermekte, 1911-1913 Balkan Savaşları ile Balkanlarda olgunlaşıp, 1914-1918 yılları arasındaki I. Cihan Harbinde ise meyvelerini vermekteydi. Koskoca İmparatorluk bu sürece göğüs germeye kalkışmış ancak çeşitli nedenler ile bunu başaramamıştır. Nihayetinde küllerinden yeniden millî bir devlet kurarak doğan Osmanlının Anadolu coğrafyasındaki bakiyeleri yani Türkler 1919-1923 yılları arasında millî bir mücadeleye girişmiş ve 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurarak her daim var olabileceklerini ispat etmeyi başarmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Millî Mücadele döneminin çok büyük yeri ve önemi vardır. Yeni Türk devletinin temeli bu dönemde atılmıştır. Bu nedenle Millî Mücadele'nin hangi şartlar altında cereyan ettiği ve kimlere karşı, hangi fedakârlıklarla yapıldığının bilinmesi ve ortaya konulması ehemmiyet taşımaktadır. Son yıllarda bu konuda birçok monografik ve biyografik çalışma yapılmıştır. Bir bütünü iyi değerlendirebilmek için de bu tür çalışmaların varlığı büyük yarar sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı; bu ispatın yaşandığı sürecin 1919-1920 arası dönemi hakkında, söz konusu tarihleri bilfil canlı olarak yaşamış iki şahsiyetin ki M. Kemal Atatürk'ün Nutuk ve Kazım Karabekir'in ise İstiklal

¹ Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, beytullah.kaya@izu.edu.tr.

² Öğr. Gör., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tkarakok@bartin.edu.tr

Harbimizin Esasları adlı eserlerindeki söylemlerinin analizleri ışığında dönemin diğer birincil el kaynakları sayılan hatıratları eşliğinde değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: M. Kemal Atatürk, Nutuk, K. Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları, Millî Mücadele

GİRİŞ

1914-1918 yılları arasında cereyan eden I. Cihan Harbi öncesi dünya iki kutba ayrılmıştı. Bir tarafta Almanya önderliğinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya'nın içinde yer aldığı ve kuruluşunu 1881 yılında tamamlamış olan İttifak Devletleri Bloğu, Osmanlı Devleti ise İttifak Devletleri Blokuna daha sonra dahil olmuştur, diğer tarafta ise İngiltere'nin önderliğinde, Fransa ve Rusya gibi devletlerin yer aldığı ve kuruluşunu 1907 yılında tamamlamış olan İtilaf Devletleri Bloğudur. Savaş İttifak Blokunda yer alan devletlerin yenilgisiyle sona ermiştir.

Birinci Dünya Savaşı İmparatorluk anlayışına dayanan devlet sistemlerinin son bulduğu, yerine ulusçuluk anlayışına dayanan devletlerin kurulduğu süreci hızlandırmıştır. Avusturya- Macaristan, Çarlık Rusya'sı ve Osmanlı Devleti gibi çok uluslu devletler savaş sonunda yıkılmış yerlerine milliyetçilik esasına dayanan ulus devletleri kurulmaya başlamıştır. Savaş sonunda Osmanlı Devletinin yenilgiyi kabul etmesiyle imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasının somutlaştığı bir sonucu da ortaya çıkarmıştır. Bu antlaşmaya dayanılarak Osmanlı Devleti'nin savaştan çekilmesi Ordularının dağıtılması, Osmanlı yönetiminin denetim altına alınması aynı zamanda ülkede bir yönetim sorununun da ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Kısa süreli hükümetlerin kurulması ve bu hükümetlerin işlevlerini yerine getirmede sıkıntı yaşamaları ya da dış baskılara maruz kalarak istifa etmeleri ülkede yönetsel anlamda bir kaosun doğmasına sebep olmuştur. Bu ortamda ülkenin kurtuluşu için ortaya atılan fikirler arasında ya mütarekeye harfiyen uymak ya da büyük devletlerden birisinin boyunduruğunu kabul ederek yaşamaya devam etmek yer almaktaydı. Bu görüşler İstanbul'da bulunan yönetim erkine sahip olanlar ile mütarekeden sonra orduların terhis edilmesiyle İstanbul'a çağrıldıkları için gelen önemli ordu komutanları arasında bile azımsanmayacak oranda taraftar bulmaktaydı. İstanbul'da mevcut hükümetlerin çalışmaması sebebiyle ortaya çıkan yönetsel kaos bazı ordu komutanlarının yönetime girme hükümette görev alma isteklerini de artırmış durumdadır. Ordu mensubu bu paşalar arasında çok azı ülkeyi kurtarabilecek bir savaşa ve bu savaşın başarılı olabileceğine yönelik inanca sahiptir.

Bu ortamda İstanbul'da yaptığı görüşmelerden sonra burada ülkeyi kurtarmak için yapılacak herhangi bir çalışmanın olmayacağını ilk kavrayan Kazım Karabekir Paşa olmuştur. Karabekir Paşa Nisan ayının ortalarında ülkede bir kurtuluş mücadelesi başlatma amacıyla Trabzon'a oradan da Erzurum'a gitmiştir. Ondan bir ay sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları aynı gaye ile Mayıs ayının ortaları henüz geçmişken Samsun'a çıkmıştır. Bundan sonra ülkenin kaderi bu paşaların yapacakları çalışmalara kalmıştır. Aynı zamanda bu paşaların bu dönemlerle ilgili tuttıkları notlar, çektikleri telgraflar, verdikleri emirler ve daha sonra kaleme aldıkları anılar bu dönemin doğru bir şekilde yazılmasına ve yeni nesillere aktarılmasına olanak tanımıştır.

İşte bu kayıt esnasında kaleme alınmış olan eserler tarihçiler için bu mücadelenin tarihini yazarken mühim rol oynamaktadırlar. Nutuk'un bizzat M. Kemal Atatürk, "İstiklal Harbimizin Esasları" adlı eserin ise Kazım tarafından kaleme alınmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü ve cumhuriyetin doğuşu sebeplerinin ve sonuçlarının birinci ağızdan anlatıldığı temel kaynaklar niteliğinde olmaları, yazarların söz konusu eserler için anlatılan olaylara ve döneme dair birçok belgeyi incelemiş olmaları, eserlerin konu aldığı tarihi olayları yaşayanların ve yazarların bir olması

Millî Mücadele'mizin 1919'dan 1923'e kadarki her safhasını anlatan eser olan *Nutuk*³ ve Atatürk'ün hem cephede hem de siyasi hayatta yakınındaki isim olan Kazım Karabekir'in *İstiklal Harbimizin Esasları*⁴ adlı hatıratları bu noktada daha çok ön plana çıkartılmaktadırlar.

Çalışmamız; çalışmanın amacının verildiği bir giriş, Nutuk ve İstiklal Harbimizin Esasları adlı eserlere dair bilgilendirmenin yapıldığı I. Bölüm, hem Atatürk'ün hem de Karabekir Paşa'nın söz konusu eserlerde yer alan 1919-1920 yılları arası Millî Mücadele sırasında yaşanan olaylara ve bu olaylar sırasında tarafların birbirine bakışlarının yer aldığı II. Bölüm ile genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümü dâhil toplamda üç bölümden oluşmaktadır.

1. BÖLÜM: Nutuk Ve İstiklal Harbimizin Esasları Adlı Eserlere Dair

Nutuk, M. Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Partisi'nin II. Kurultayında 15 Ekim 1927-20 Ekim 1927 günleri arasında yaptığı konuşmadır. Atatürk, bu konuşmasında, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç tarihi sayılan 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışından, 1927 yılına kadar gelişen olayları, belgeleriyle açıklar. Nutuk, bu tarihte Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu anlatarak başlar, Atatürk'ün "gençliğe seslenişi" ile son bulur.

Atatürk'ün kendi kaleminden çıkan bu eser, yine Atatürk tarafından 36,5 saat süren ve altı günde okunan tarihi bir hitabeye dayandığı için "*Nutuk*" adını almıştır.⁵ Atatürk, Nutuk'ta Türk milletinin kurtuluşunu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, tarihsel ve kronolojik bir sıraya uyararak anlatmıştır.⁶

Nutuk, Atatürk'ün kendi deyimiyle dokuz yıllık bir devreyi kapsamaktadır. Görünürde 19 Mayıs 1919'da O'nun Samsun'a çıktığı gün yurdun içinde bulunduğu durumu yansıtan genel değerlendirme ile başlar; ama bu görüntüyü meydana getiren koşullar bir yıl öncesinde oluşmaya başlamıştır. Bu nedenledir ki, Atatürk, Türk Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olarak, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihi izleyen günlerde Türkiye'nin her yerinde ve aynı zamanda kurulmaya başlayan ulusal örgütlenmeyi kabul eder.⁷ Nutuk'un kapsadığı bu dokuz yıllık devre üç aşamaya ayrılabilir: Birinci aşama: 1918-1920 yılları arasında yer alır ve Kuvay-ı Milliye dönemidir.⁸ İkinci aşama: 1920-1923 yılları arasında Büyük Millet Meclisi dönemidir.⁹ Üçüncü aşama: 1923-1927 yılları arasında Cumhuriyet dönemidir.¹⁰

Kazım Karabekir'in *İstiklal Harbimizin Esasları* adlı eseri incelendiğinde; Paşa'nın, 1930 yılında eski harflerle elle yazıp bitirerek, "Büyük Türk Ordusuna İthaf" ettiği bu en büyük eseri, ölümünden 12 yıl sonra Üç Kızı tarafından, 16 Nisan 1959 tarihli "Neşir Mukavelesi" ile Türkiye Yayınevi'ne verilerek baskısına başlatılmış ve sıra numarası konarak Ağustos 1960'ta, İstanbul'da basımı bitmiştir. Başına: Ön söz, Neşreden'in Sözü, Kazım Karabekir Paşanın Hayatı, Eserleri ve İçindekiler eklenmiştir.

³ M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, I-III, MEB Yay., İstanbul, 1993. Biz çalışmamız kapsamında Zeynep Korkmaz'ın 1994 yılında AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezince yayınlanmış olan *Nutuk* adlı eserini kullandık.

⁴ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz Esasları I-II*, İnkılap Yayınevi, 2016.

⁵ Atatürk, *a.g.e.*, s. 9.

⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Ankara, 1981, s. 117.

⁷ Enver Ziya Karal, Büyük Söylev'in değindiği Gerçekler, *Cumhuriyet Gazetesi Atatürk'ün Büyük Söylev'inin 50. Yılı Özel Eki*, 15.10.1977.

⁸ Kuvay-ı Milliye aşamasında; "Kuvay-ı Milliye'yi etkin ve Millî iradeyi üstün kılmak esastır" fikriyle hareket edilmiş ve kararlar bu doğrultuda yürütülmüştür. TBMM'nin kurulmasıyla, Kuvay-ı Milliye devri bitmiştir ve görevleri Millet Meclisi'ne devredilmiştir (Enver Ziya Karal, *Atatürk'ün Büyük Söylev'inin 50. Yılı Semineri*, TTK, Ankara, 1980, s. 2).

⁹ Büyük Millet Meclisi döneminin parolası; "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir ve Meclisin üstünde hiçbir kuvvet yoktur" şeklindedir (Karal, *a.g.e.*, s. 2).

¹⁰ Cumhuriyet döneminde ise amaç; Cumhuriyetçilik ve Halkçılık ilkelerinin gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır (Karal, *a.g.e.*, s. 2).

Eserin başında belirtilen, "dört zaman bölmesi'ne göre, Mondros Mütarekesi'nden Lozan Sulhu Akdine kadarki vakaları içine aldığı anlaşılan kitabın baskısında, "IV" Bölümün, Mudanya Mütarekesi hazırlığında biterek, son belgenin (s. 1170), 8 Ekim 1922 (1338) tarihli olması, bundan sonraki on aylık bir noksanlığın basılmadan kaldığını gösteriyor. Kitap, şu vecizesiyle bitiyor: "Vatandaş! Yanlış bilgi, felaket kaynağıdır. Her işin evvela hakikatini ara ve öğren. Sonra münakaşasını, istediğin gibi yap. Birincisi, vicdanına, ikincisi seciye ve irfanına dayanır". I. Baskı, makede güzelce ciltlenmiş olarak, XV + 1171 (Metin) + 1173 - 1200 "Vesikalar" + 1201 - 1216 "Tarihi Resimler" sayfalarını içermektedir. Millî Mücadele'mizin belgelere dayanan ana eseri olup, bu eserde 1011 belgenin sureti ve 19'nun da klişesi verilmiştir.¹¹

Satışa çıkarılışından bir ay geçmeden, 15 Eylül 1960 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde çıkan Nadir NADİ imzalı "Tarihi Anlamak" adlı başmakalede "ihbar" unsuru gören İstanbul C. Savcılığı Basın Bürosu'nun, 5616 ve 5816 Sayılı Kanunlar ile Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerine göre, Neşri yapan Tahsin DEMIRAY suçlu gösterilerek İstanbul Toplu Basım Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açması üzerine, bu kitap toplatılmıştır. Sonunda, ikisi Tarihçi, biri Hukukçu Üç Profesör 'ün Bilirkişi Raporu'na göre, yedi yıl süren dava, adı geçen Mahkeme'ce oybirliği ile verilen, 6 Kasım 1968 tarihli ve 126 Sayılı Karar ile: "Kitabın müsadereğine mahal olmadığı" belirtilerek, eserin, sahibine iadesi mümkün oldu. "Türkiye Yayınevi", kitabın "İkinci Baskısını 1969'da çıkardı: XVI+ 1 - 1096 (Metin) + 1097- 1136 (Vesikalar ve Tarihi Resimler) sayfa oluşmaktadır.

2. Bölüm: Nutuk Hem De İstiklal Harbimizin Esasları Adlı Eserlerde 1919-1920 Yılları Arası Millî Mücadele Sırasında Yaşanan Olaylara Bakış

Hem *Nutuk* hem de *İstiklal Harbimizin Esasları* adlı eserler incelendiğinde her iki eserde de bahsi geçen söz konusu süreçte meydana gelmiş olaylar; *Kazım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Atatürk ile Millî Mücadele Planı Hakkında İstanbul'da Görüşmesi*, *Kazım Karabekir Paşa'nın Anadolu'daki Faaliyetleri*, *Kazım Karabekir Paşa'nın Amasya Genelgesi Hakkındaki Görüşleri*, *Mustafa Kemal Paşa'nın Askerlikten İstifası ve Karabekir Paşa'nın Tutumu*, *Erzurum Kongresi'nde Karabekir Paşa ve Mustafa Kemal'e Halit Bey Meselesindeki Muhalefeti*, *Kazım Karabekir Paşa'nın Sivas Kongresi Sonrası Muhalefeti*, *Kazım Karabekir Paşa'nın Temsil Heyeti Merkezi'nin Ankara'ya Nakli Konusundaki Görüşleri*, *Meclis-i Mebusan'ın Açılacağı Yer Konusunda Mustafa Kemal Paşa'ya Kazım Karabekir Paşa'nın Muhalefeti ve Ankara'da Açılacak Meclisin Niteliği Konusunda Kazım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya Muhalefeti*, şeklinde tespit edilmiştir.

2.1. Kazım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Atatürk ile Millî Mücadele Planı Hakkında İstanbul'da Görüşmesi

Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk'ta* Mondros I. Cihan Harbi sonrası hem Osmanlı İmparatorluğu'nun hem de Anadolu halkının durumunu şöyle anlatmaktadır: "... içinde bulunduğumuz tarihte (1918 - 1919 yılları kastedilmektedir), Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkesi bütün bütüne parçalanmıştı. Ortada bir avuç-Türk'ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son sorun, bunun da paylaşılmasını sağlamak için uğraşılmaktan başka bir şey değildi. Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi anlamını yitirmiş birtakım boş sözlerdi. Baylar bu durum karşısında bir tek karar vardı. Oda ulus egemenliğine dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak. İşte daha İstanbul'dan çıkmadan önce

¹¹ F. Kandemir, *Kazım Karabekir'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İçyüzü*, İstanbul, 1964, s. 91-95; M. F. Kırzioğlu, *Kazım Karabekir*, Ankara, 1991, s. 54, 52-53.

düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar bu olmuştur."¹²

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmadan önce düşündüğü ve Anadolu'ya ayak basar basmaz uygulamaya başladığı en önemli karar, millî hâkimiyete dayanan bağımsız bir Türk Devleti kurmak olmuştur. Ancak bu karar ilk zamanlar açıkça ifade edilmemiş, fırsatı ve yapılabilirliği doğdukça gerçekleştirilecek bir amaç haline getirilmiştir.

İleri görüşlülüğü, akim ve bilimin üstünlüğüne inanan yaratıcı zihniyeti ile Türk Milleti'ni bağımsızlığa kavuşturarak çağdaş uluslar düzeyine çıkartmayı hedefleyen Ulu Önder'in karşısına daha ilk günden pek çok engel çıkmıştır. Nutuk'ta Millî Mücadele yılları ve sonrasında Mustafa Kemal'in karşısında yer alan bu güçler kimi zaman "iç ve dış düşmanlar" olarak genelleştirilmiş, kimi zaman da bu güçlere ayrı ayrı değinilmiştir. Bu konuda Nutuk'taki en dikkat çekici bilgi, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları olarak tanınan kişilerin Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra Mustafa Kemal'e cephe almaları olmuştur.

Ulu Önder bu konuda: "...vatan refiki mesaim olarak tanınmış zevattan bazıları ile aramızda zaman zaman içtihadatta, muamelâta, icraatta esaslı ve talî bir takım ihtilâflar, iğbirarlar ve hatta iftirakların da sebebi ve izahı olmuştur. Millî Mücadele'ye beraber başlayan yolculardan bazıları, millî hayatın bugünkü cumhuriyete de cumhuriyet kanunlarına kadar gelen tekâmülâtında, kendi fikriyatı ve ruhiyatının ihatası hududu bittikçe bana mukavemet ve muhalefete geçmişlerdir"¹³ demektedir.

Aynı süreçte Kazım Karabekir Paşa'ya bakıldığında ise, kendisi de; "Avrupa'ya, Amerika'ya yalvarmak, hastanın başında mersiye okumaktır. Memleket tehlikededir, bu muhakkaktır. Fakat kuvvetimiz bu tehlikeyi defe kadirdir. İtilaf kuvvetlerinden korkmayınız. Daha geçen hafta Londra'dan memleketimize getirilmek istenilen alaylar, işi anlayınca "biz gitmeyiz" diye silah çatılarını bırakıp savuştular. İtilaf milletleri Harb-i Umumi'den o kadar yorgun çıktılar ki, memleketimizde tek bir asker bile öldürmeğe razı değillerdir. Karşımızda Rum, Ermeni'den başka kimseyi göremeyeceğiz. İstanbul'da İtilaf kuvvetleri bostan korkuluğundan başka bir şey değildir. Bana inanınız. Ben buraları şuna, buna vermeğe değil, buraları almak isteyen hülyalı kafaları ezmeğe geldim. El birliğiyle ve süngümüze dayanarak işe başlayalım. Allah yardımcımızdır"¹⁴ mevcut durum karşısında kararını vermiştir. "Tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmak." İstanbul'a geldiğinin ikinci günü 29 Kasım 1918'de Zeyrek'te Kilise Camii karşısındaki ağabeyinin evinin bahçesinde, kendisini ziyarete gelen "en yakın ve aziz arkadaşım" dediği Genelkurmay Başkanlığı Müsteşarı Albay İsmet (İnönü) Bey ile görüşmüştür.¹⁵ Bu görüşmede, Karabekir Paşa ümitsizlik içindeki İsmet Bey'e¹⁶; genç komutanların İstanbul'a toplatılması ve kendisinin de Doğu'dan çağrılmasının büyük bir gaflet olduğunu, kendisinin tekrar Doğu'ya gitmek istediğini, memleketin yok olmasına karşı Doğu'da yeni bir millî Türk hükümeti kurarak Doğu'yu tehlikeden

¹² Atatürk, a.g.e., s. 3-4.

¹³ Atatürk, a.g.e., 11-12.

¹⁴ Karabekir, a.g.e., s. 17.

¹⁵ Karabekir, a.g.e., s. 34.

¹⁶ İsmet Bey durumu ümitsiz gördüğünden askerlikten istifa ile bir köyde çiftçilik yapmaktan bahseder. "Kazım ne diyorsun? Sen vaziyeti henüz bilmiyorsun. Ordularımız mahvoldu. Boğazlara İtilaf hâkim, bütün güney hudutları açık bir halde. Asıl felaket, bizim içimizden Kazım! Tasfiye yapacaklar, tasfiye! Anlıyor musun? Bugün harpte kazandığın paşalığı alacaklar; bir, belki de iki rütbe kaybedeceksin. Artık bize her şey düşman. Ben çok düşündüm. Neyimiz varsa birleştiririz, ne mümkünse alınız. Kazım ağa, İsmet ağa; ben, başka türlüünü göremiyorum Kazım. Sen de bir iyi düşün" (Karabekir, a.g.e., s. 88; Mehmet Kafkas, Millî Mücadelede Öncüler, I, Nil Yayınları, İzmir 1991, s. 65).

kurtardıktan sonra Batı'ya yöneltebileceğini ve bu suretle mütareke sınırı dâhilindeki ana vatanımızın kurtulabileceğini anlatmıştır.¹⁷

Karabekir Paşa ümitsiz değildir. Zaten daha önce bunları biz Çanakkale'den geri püskürtmemiş miydik? Son olarak İsmet Bey'e şu ricada bulunmuştur: “*Yapılacak ilk iş, ordularımızın başına gitmektir. Ne yap yap, beni bir kolorduya tayin ettir. Anadolu'da olsun, mümkünse kendi " kolorduma. Hepimiz buradan uzaklaşalım. Yoksa günün birinde toplam bir ihanete kurban gidersek her ümit mahvolur*”.¹⁸

Kazım Karabekir, 6 Aralık'ta Sultan Vahdettin tarafından selamlığa usulen davet ve huzura kabul edilmiştir. Bu kısa görüşmede Karabekir Paşa Vahdettin'e vatanımızın bu son darbeden kurtulmasına çalışabilecek bir makamda bulunamadığından dolayı üzgün olduğunu söylemiştir. Padişah ona, manen müsterih olmasını ve görevini en güzel şekilde yerine getirdiğini, ayrıca onun gibi genç, mert ve güvenilir komutanlara sahip olan bir milletin zeval bulmayacağını söyleyerek elini samimi bir şekilde uzunca sıkıştır. Kazım Karabekir dışarıda Padişahın yaveri olan Mustafa Kemal Paşa ile de görüşmüştür. İki paşa memleketin içinde bulunduğu durum ve bu durumdan kurtulma çareleri üzerine fikir alışverişinde bulunmuşlardır.

Kazım Karabekir'in Doğu'ya gitme konusundaki ısrarlı girişimleri¹⁹ 24 Şubat 1919'da son bulmuş ve Doğu'daki 15'inci Kolordu Komutanlığına tayin edilmiştir. Bu arada 15'inci Kolordunun, bölgesi epey değiştirilmiştir. 9. Ordu lağvedildiğinden 9. Orduyu oluşturan 3, 9, 11 ve 12. Tümenler 15. Kolordu Komutanlığı emrine verilmiştir. Ayrıca Van (Hakkâri dâhil), Erzurum (Bayburt, Ağrı, Erzincan, Kiğı, Kiskim) ve Trabzon (Rize, Gümüşhane, Giresun ve Ordu dâhil), Canik-Samsun müstakil sancağı da 15. Kolordu bölgesine verilmiştir.

Karabekir Paşa, 11 Nisan 1919 yılında veda ziyaretlerine başlamış, bilhassa Mustafa Kemal Paşa ve İstem İnönü'ye vaziyeti son defa olarak anlatmıştır. Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Atatürk ile Şişli'deki evinde görüşmüştür. Yanlarında Ruşen Eşref Bey vardır. Kazım Karabekir Mustafa Kemal'e şunları söylemiştir. “*Paşam, ben yarın Erzurum'a hareket ediyorum. İstanbul'da ne vaziyette kalırsanız kalınız, bir şey yapmak imkânsızdır. Sükut edersek mahvımız mukadderdir. Behemehâl Anadolu'ya ordu başına geliniz. Hem de doğuya; milletin kurtuluş anahtarı doğudur. Orada her şey mümkündür. Ordu da kuvvetlidir, halk da beraber gider. Ben kati kararımı verdim. Planım basittir. Millî bir hükümet teşkili ve doğu vilayetlerini istilaya hazırlanan Ermenistan'ı, bize güzel bir sulh rehinesi olarak elde tutmak, sonra hadiselerle göre batıya dönmektir. İstanbul'da ne siz ve ne de kıymetli arkadaşlar, fazla müddet kalmayınız. Başka türlü millî birlik ve millî varlık göstermek imkânı yoktur. Benim ahdim tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmaktır. İstiklalimizi ve hiç değilse millî namusumuzu kurtaracak, ancak bu karardır*”.²⁰

Mustafa Kemal Paşa, bunun da bir fikir olduğunu, durumun gün geçtikçe Karabekir Paşa'yı haklı çıkardığını söyleyerek, ona başarılar dilemiştir. Kazım Karabekir bunun bir fikir değil, kesin bir karar olduğunu anlatmış ve şöyle demiştir; “*Ordu ve halk, bu fikir etrafında muhakkak toplanacaktır. Doğuda millî hükümet esaslarını kurduktan*

¹⁷Karabekir, *a.g.e.*, s. 35; Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1984, s. 164.

¹⁸ Karabekir, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁹ Karabekir Paşa için Doğu Anadolu'da bulunmak çok önemlidir. Zira imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 20. maddesine göre terhis edilecek olan Türk birliklerinin silah, cephane ve araçları, İtilaf devletlerinin oluşturduğu temsilcilerin gözetiminde onlara teslim edilecek ve bütün bu malzemeler böylece elden çıkacaktır. Ancak ağır kış şartları ve bozuk yollar yüzünden Doğu Anadolu'da henüz, silah, cephane ve araçlar teslim edilmemiş olup, Türk birliklerinin elindedir. Kazım Karabekir bunlara sahip çıkmak niyetindedir. Kazım Karabekir'in Doğu Anadolu'ya gitmesini gerektiren sebeplerden birisi de, Ermenilerin çalışmalarıdır (Cemalettin Taşkıran, *Millî Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa*, Ankara, 1999, s. 49-50).

²⁰ Söz konusu görüşme hakkında Nutuk'ta herhangi bir kayıt yer almazken, Karabekir'in hatıratında teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Karabekir, *a.g.e.*, s. 108-109.

sonra, siz batıya yönelirsiniz. Doğu vazifesini ben üstlenirim. Eğer gelmeyecekseniz hareketimi ona göre tanzim edeyim".²¹

Kazım Karabekir, kendine göre büyük bir fedakârlık yapmış, Mustafa Kemal Paşa'yı fikrinin gerçekleşmesi için millî harekâtın başına geçmesini teklif etmiştir. Oysa Kazım Karabekir'e göre Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da bir Padişah hükümetinde herhangi bir vazife peşindedir. İşte buna engel olabilmek amacıyla Mustafa Kemal'i doğuya davet etmiştir.²²

Bütün bu görüşmeler şunu gösteriyor ki, mütarekeden sonra yüksek rütbeli komutanların çoğu vatani kurtarmak, için bir mücadele yermenin zaruri olduğu görüşündedir. Komutanların bir kısmı hemen Anadolu'ya geçip faaliyetlere başlamak, bir kısmı ise bu konuda hükümetin bir kararını beklemek fikrindedir. Mustafa Kemal Paşa ise daha değişik bir görüşle önce siyasi yollardan üzerine düşeni yapmak, İstanbul'da bir şey yapılamayacağına inandıktan sonra hükümetin kararının aksine bile olsa, Anadolu'ya geçip mücadeleyi başlatmak istemektedir. Kazım Karabekir'e göre ise, İstanbul'da artık yapılacak hiçbir şey yoktur. Bir an önce Anadolu'ya geçmek gerekmektedir.

İstanbul'da yapılan görüşmeler aynı zamanda eğer Anadolu'da bir millî mücadele gerçekleşirse liderinin kim olacağını ortaya koymaktadır. Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'dır. Kazım Karabekir her ne kadar "*Şahımdan fedakârlık yaparak onu doğuya davet ettim*" diyorsa da, Mustafa Kemal Paşa'nın kıdemi ve memleket genelindeki şöhreti (Padişah yaveri olması, Arıburnu ve Anafartalar'daki kahramanlıkları) diğer komutanlar arasında onun önderliğini zorunlu kılıyordu.²³

2.2. Kazım Karabekir Paşa'nın Anadolu'daki Faaliyetleri

Kazım Karabekir Paşa, 12 Nisan 1919'da Gülcemal vapuru ile akşama doğru İstanbul'dan ayrılmıştır. 19 Nisan 1919'da Trabzon'a ulaşmıştır. Önce Trabzon ve havalisini Pontusçulara kaptırmamak için kurulmuş olan "Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti" üyeleriyle görüşmüş, onlara moral vermiş ve kesinlikle ellerindeki silahları teslim etmemelerini söylemiştir.²⁴ Kazım Karabekir, 30 Nisan'a kadar Trabzon'da kalmış ve bu tarihte Trabzon'dan ayrılmıştır. 3 Mayıs 1919'da Gümüşhane, Bayburt ve Aşkale üzerinden Erzurum'a gelmiştir.²⁵

4 Mayıs'ta Erzurum Müdafaa-i Hukuk Heyeti ile görüşen Kazım Karabekir, İngilizlere silahları vermeyeceklerini fakat her işin millî bir karar şeklinde oluşması için toplanacak olan Erzurum Kongresi'nin yardımına ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir.²⁶

²¹ Kırzioğlu, a.g.e., s. 109.

²² Kılıç Ali'ye göre; Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evine giderek kendisine herkesten evvel iltihak edenlerden biriydi. "*Ben 15 İnci Kolorduya tayin edildim. Doğuya gidiyorum. Orada bütün kuvvetimi hazırlayarak kuracağın millî teşebbüsün bir nüvesini teşkil edeceğim ve seni de reis olarak tanıyacağım*" (Kılıç Ali, *Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor*, İstanbul, 1955, s. 15). Kinross'a göre ise; Kazım Karabekir'in bu ziyareti, Mustafa Kemal'i yüreklendirmekle kalmamış, kesin kararını vermesine yardımcı olmuştur (Lord Kinross, *Atatürk: Bir Millet'in Yeniden Doğuşu*, İstanbul, 1994, s. 185). Falih Rıfkı Atay bu konuda şu bilgileri vermektedir; "*Mustafa Kemal, Anadolu'ya giden Ali Fuad (Cebeşoy) gibi onunla da görüştü. Mustafa Kemal'e göre de Anadolu'da hazırlanmak, fırsat gözetmek, eğer barış şartları ağır olursa girişilecek millî hareketin şartlarını sağlamak lazımdı. Ama o memleketi Doğu ve Batı diye ikiye ayırmayı doğru bulmuyordu. Vatan bir bütün olarak ele alınmalı idi ve kurtuluş için milletçe yurt ölçüsünde tedbirler ve çareler aranıp bulunmalı idi*" (Atay, a.g.e., s. 185).

²³ Millî Mücadele liderleri olarak adlandırılan şahsiyetlerin, Kurtuluş Hareketi'nin başında Anadolu'da vazife almaları tarihin kronolojik tablosu içinde sıralanmaktadır: Kazım Karabekir, Ali Fuat, Mustafa Kemal, Refet Paşalar ve Rauf Bey. Bunlara çok zaman İlk Beşler de denilmiştir (Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul, 1980, s. 339).

²⁴ Karabekir, a.g.e., s. 113.

²⁵ Karabekir, a.g.e., s. 51; Kinross, a.g.e., s. 214; Taşkıran, a.g.e., s. 56.

²⁶ Karabekir, a.g.e., s. 120.

Kazım Karabekir, 16 Mayıs 1919'da acı bir haber almıştır.²⁷ İzmir bir gün önce Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Kazım Karabekir, İzmir'in işgalindeki bazı yönetici ve subayların karşı koymamalarını tarihi bir leke olarak nitelendirmektedir. Eğer Yunanlılara İzmir'de karşı konulsaydı İstiklâl Harbi'nin başlangıcı daha başka şekillerde gelişebilirdi ve yine vaktiyle oraya müteşebbis bir komutan gönderilmiş olsaydı istiklâl Harbi'ne bu kadar acı bir günle başlanmazdı.²⁸

Bu arada 21 Mayıs 1919'da Kazım Karabekir'in sabırsızlıkla beklediği büyük haber gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 3. Ordu Müfettişi görevi ve geniş yetkilerle 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa Samsun'dan çektiği şifreli telgrafta, bir an önce Kazım Karabekir'le buluşmak istediğini bildirmektedir. Kazım Karabekir bir aydır beklediği arkadaşının Anadolu'ya gelmesine çok sevinmiştir. İstanbul'da görüştükleri gibi kendisi Doğu'yu sonuna kadar tutacak ve kesin zafere kadar yerinde kalacak, Mustafa Kemal Paşa ise batıya yönelecektir. Erzurum Kongresinden alacakları güçle bir çığ gibi batıya yuvarlanmak, doğu zaferlerine dayanarak İzmir'i de kurtarmak mümkün olacaktır.²⁹

19-21 Haziran 1919'da Erzurum'da Büyük Kongre'nin karar taslağını oluşturmak için küçük bir kongre toplanmıştır. Küçük kongrede oluşturulan karar taslağı³⁰ Kazım Karabekir Paşa tarafından o sıralarda Amasya'da olan Mustafa Kemal Paşa'ya bir şifre ile gönderilmiştir. Samsun'a çıktıktan sonra 25 Mayıs'ta karargâhını Havza'ya taşıyan Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetleri kısa zamanda İngilizleri kuşkulandırmıştı. İstanbul'daki hükümet telaş içindedir. İngilizlerin baskısına dayanamayarak Mustafa Kemal'i geri çağırırlar. Haziran ayının ilk haftasındaki çağrıdan sonra Mustafa Kemal 18 Haziran'da Harbiye Nezaretinden bir telgraf daha almıştır. İngilizler o bölgedeki çalışmalarını iyi bulmadıklarından İstanbul'a çağırılmasını istemişlerdir.³¹

21 Haziran 1919'da İstanbul Hükümeti İngilizleri yatıştırmak için Mustafa Kemal Paşa'yı görevden alarak³² müfettişlik görevine Kazım Karabekir Paşa'yı atamak istemiştir. Ancak Kazım Karabekir bu görevi kabul etmemiştir. Eğer Mustafa Kemal Paşa'nın sağlık durumunun görevini yapmasına engel olma durumundan başka bir sebep yoksa müfettişlikten alınmasının tehlikeli olacağını Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'ya bildirmiştir. Böylece Mustafa Kemal Paşa görevine bir süre daha devam etme imkânı bulmuştur.³³

²⁷ Kazım Karabekir, İzmir'in işgali dolayısıyla 18 Mayıs'ta Erzurum'da yapılan kınama mitingine el altından destek vererek şiddetli protesto telgrafları çekmiştir (Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1984, s. 41).

²⁸ Karabekir, *a.g.e.*, s. 54.

²⁹ Atatürk, *a.g.e.*, s. 6-7; Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 12; Karabekir, *a.g.e.*, s. 143.

³⁰ Karar taslağında özetle şu maddeler vardır: Askeri ve millî teşkilatımız yok edilemez, iş başındaki kimseler, karşılığı yerlerine gelmeden değiştirilemez, Silah, cephane ve askeri araçlar teslim edilemez, Herhangi bir bölgeye yabancıların yapacağı saldırı genel savunmayı mecburi kılar (Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 26).

³¹ Atay, *a.g.e.*, s. 178.

³² Bu durum Nutuk'ta; "Bu tarihten beş gün sonra, yani 8 Haziran 1335 de İstanbul'a harbiye nazırı tarafından davet olduğumu ve mahrem sualim üzerine kimler tarafından ve ne için talep edildiğimi, ricalimizden bir zatın haber verdiğini vaktile bilmünasebe vuku bulan beyanatomda ifade etmiştim. O zat, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye

*Riyaseti makamında bulunan Cevat Paşa idi. Bunun üzerine, İstanbul ile vuku bulmuş olan muhaberatın bir kısmı umumca malum olmuştur. Bu muhaberat, Erzurum'da istifa ettiğim tarihe kadar muhtelif harbiye nazırlar ile ve doğrudan doğruya saray ile devam etmiştir. Anadolu'ya dahil olalı bir ay olmuştu. Bu müddet zarfında bütün ordular aksamile temas ve irtibat temin edilmiş ve millet mümkün olduğu kadar tenvir edilerek teyakkuz ve intibaha getirilmiş, teşkilatı milliye fikri taammüme başlamıştır. Vaziyeti umumiyeyi artık bir kumandan sıfatı ile sevk ve idareye devam imkanı kalmamıştı" şeklinde verilmektedir (Atatürk, *a.g.e.*, s. 30).*

³³ Bu durumun Mustafa Kemal Paşa'nın Kâzım Karabekir Paşa ile olan haberleşmesine de yansdığı görüyoruz. Şöyle ki: Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir'e 11 Haziran tarihinde gönderdiği şifre telgrafında, Harbiye Nezareti'nin, maiyetiyle birlikte deniz yoluyla hemen İstanbul'a geri dönmesi gerektiğini istediğim yazmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, İstanbul hükümetine göre, Anadolu'da dolaşmasının kamuoyunda iyi bir tesir bırakmayacağından dolayı geri dönmesinin İngilizler tarafından istendiğini de

2.3. Kazım Karabekir Paşa'nın Amasya Genelgesi Hakkındaki Görüşleri

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçtikten sonra giriştiği faaliyetler İstanbul tarafından kuşkuyla karşılanırken, Anadolu'da, Doğu illerine doğudan ve sahilten işgal güçlerinin çıkacağı dedikodusu yaygınlaşmıştı. Mustafa Kemal Paşa bütün ihtimalleri göz önüne alarak gerekli tertibatı planlamaktaydı. Kimlerin nerelerden çıkartma yapabileceklerini, işgal güçlerine nasıl karşılık verileceğini tek tek belirliyor, alınması gereken tedbirleri de gizlice kolordu komutanlarına bildiriyordu.³⁴

Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafında önlemleriyle birlikte bahsettiği Doğu Anadolu'nun düşman tarafından işgaline ihtimal vermiyordu. Bu yüzden olası yerlerden gelebilecek saldırılar için birliklerini çete halinde dağıtmak da istemiyordu. Kazım Karabekir Paşa'ya göre bu tarz propagandalar, kendilerini tehlikeli bir karara sevk ettirmek içindir. Oysa gazete ve ajanslardan edinilen, bilgiler ve itilaf ordularının vaziyeti böyle bir tehlike göstermemektedir.³⁵ Dolayısıyla acele bir karara varmak millî hareketin Anadolu'daki mevcudiyetini tehlikeye düşürecektir.³⁶

Kazım Karabekir Paşa, ortalıkta bunca dedikodunun dolaştığı bir ortamda Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya toplantısında vereceği yanlış bir karardan korkmaktadır.³⁷ Ancak Karabekir Paşa'nın korktuğu olmamış ve Amasya toplantısında şu kararlar alınmıştır³⁸: "*Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir, İstanbul hükümeti üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi gösteriyor, Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır, Milletin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını gür sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak millî bir heyetin varlığı zaruridir, Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta hemen millî bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır ve bunun için bütün illerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olan en kısa zamanda yetişmek*

Karabekir'e bildirmektedir. Mustafa Kemal Paşa, "*vermiş olduğu kararın milletin hukuk ve istiklâlini tayin uğrunda millet ile beraber çalışmak*" olduğunu ve bu gayenin milletin sinesine iltica ederek namus ve vicdanî görevini yerine getirmeye fedakârane bir şekilde devam etmeği gerektirdiğini belirtmektedir. Bu konuda Mustafa Kemal Paşa'nın, "*Vazife-i vataniyeye*" devam edebilmesinin Kâzım Karabekir Paşa gibi "aynı fikir ve kanaatte bulunan kardeşlerinin de daima ve herhalde dest-i vifak ve muavenetlerine" bağlı olduğunu kaydetmesi de dikkat çekici bir noktadır (Karabekir, a.g.e., s. 45, 247-258).

³⁴ Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, Ankara, 1995, s. 47-48.

³⁵ Kazım Karabekir özellikle İngilizlerin yeni işgaller yapma durumunu şu şekilde vermektedir: "*İçinde bulunduğumuz vaziyet iki muhtelif surette tecelli ediyor. Ve bu iki görüşe nazaran da yine iki zıt fikir ve tedbir meydana çıkıyor. Birinci fikir: İtilaf orduları ve Yunan ve Ermeni orduların karadan ve denizden hemen taarruza geçecek ve memleket muhtelif istikametlerden gelen kuvvetler tarafından az zamanda istilaya uğrayacak ve millî istiklalimiz ve belki de millî varlığımız sona ermiş bulunacaktır. Bu vaziyete göre bulunan çare, emr-i vakileri beklemeden derhal siyasi ve askeri harekete geçmek. Bunun için elde bulunan şahsiyetlerle bir içtimada seri bir karara vasil olmak. İkinci fikir Ani bir tehlike melhuz değildir. Çünkü itilaf devletleri barbarlara karşı harp yaptıklarını senelerce cihana haykırmuş iken ve kaybolmuş milletlerin mevcudiyetleri imiden ortaya çıkarılırken ve bu işler Wilson prensipleriyle dahi teyit olunurken Türk milletinin istila veya imhası varit olamaz*" (Karabekir, a.g.e., s. 96).

³⁶ Karabekir, a.g.e., s. 60; Karabekir Paşa'ya göre yapılması gereken şudur: "... Şu halde bu mütalaanın gerektirdiği tedbirde acele edip mevcudiyetimizi elimizle tehlikeye düşürmeyerek millî hükümet nüvesini halka çıkartmak ve sulh yasamızın tecellisine göre icap ediyorsa onu reddedecek kabiliyet ve kudrette millî hükümet ilan etmek" (Kırzioğlu, a.g.e., s. 60-61).

³⁷ Kazım Karabekir Paşa, genel bir kongreden önce Erzurum'da bir bölgesel kongrenin toplanması taraftarıydı. Bu aynı zamanda bir zaruretti. Öyle ki bu zarureti şöyle açıklamaktadır: "...Bu sırada, Kazım Karabekir Paşa ile tam bir işbirliği halinde bulunan ve çalışan Doğulular, 10 Temmuzda Erzurum Kongresinin toplanmasına karar vermiş ve bu kararı illere de duyurmuşlardı. Kazım Karabekir Paşa, Erzurum Kongresinden önce veya Erzurum Kongresinden vazgeçilerek Sivas'ta bir umumi kongre yapılmak istenmesini uygun bulmadı. Kaldı ki; böyle bir kongre yapılması imkânsız denecek kadar zordu. Birçok illerde herhangi bir millî kuruluş yoktu. Kim delege olacak, nasıl seçilecek, kim seçecek ve nasıl gelecekti? Erzurum Kongresinin yapılabilmesi Vilayet-i Şarkıye Müdafai Hukuk Milliye Cemiyetinin Doğu illerindeki şubeleri ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk Milliye Cemiyetinin bütün Doğu Karadeniz bölgesine yayılmış ve yerleşmiş olan teşkilatının büyük gayretleriyle ancak mümkün olabiliyordu" (Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968, s. 61).

³⁸ Atatürk, a.g.e., s. 21-22.

üzere yola çıkarılması gerekmektedir, Her ihtimale karşı, bu mesele millî bir sır olarak tutulmalı ve temsilciler, gereğinde yolculuklarını kendilerini tanıtmadan yapmalıdırlar. Doğu illeri adına, 10 Temmuzda, Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. O tarihe kadar öteki illerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirlerse, Erzurum Kongresi'nin üyeleri de Sivas genel kongresine katılmak üzere hareket ederler.”

Görüldüğü üzere Amasya toplantısında Mustafa Kemal Paşa, tamamen Türk milletine dayanmakta, tek kurtuluşun milletin azim ve kararında olduğuna inanmaktadır: Sivas'tan önce Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Genelge' den, Sivas'ta yapılacak kongrede, gerekirse bir hükümet teşkiline gidebileceği de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir metnin altına imza atmak şimdiden birçok riski göze almak anlamına geliyordu. Buna rağmen Amasya Genelgesi 21 Haziran 1919 akşamı imzalanmıştır. Kararların altında Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa, Rauf (Orbay) Bey, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Refet (Bele) Bey'in imzaları vardır. Kazım Karabekir de genelgeyi Erzurum'dan onaylamıştır.³⁹

Amasya'daki toplantıda alman ve ilan edilen genelgedeki bu kararlarla, münferit ve bölgesel teşebbüsler birleştirilmiş, bütün milletin, bağımsızlığının ve ülkenin uğradığı tehlike etrafında tek vücut olduğu, gerek dışarıya ve gerekse içeriye gösterilmiştir. Ali Fuat Paşa'ya göre, Amasya'da alınan bu kararlar, “Mukaddes İttifak” anlamına gelmekte ve toplayıcı bir ruh taşımaktadır.⁴⁰

2.4. Mustafa Kemal Paşa'nın Askerlikten İstifası ve Karabekir Paşa'nın Tutumu

Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelmiştir. Kazım Karabekir, kurmaylarıyla birlikte Paşayı Erzurum'a 17 kilometrelik mesafedeki Ilıca'da karşılamıştır.⁴¹ Ancak Mustafa Kemal Paşa neşesizdir. Çünkü 3. Kolordu Komutanı

³⁹ Amasya Kararlarının altında imzaları bulunan komutanlar Millî Mücadelemizin öncüleri olmuşlardır. Kutay, bu komutanlara İlk Beşler demektedir. Aydemir ise Önder Kadro İsmini kullanmaktadır (Cemal Kutay, *Millî Mücadelemizin Gerçek Öncüleri*, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 9, 1987, s. 28-44; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam: Mustafa Kemal*, II, İstanbul, 1998, s. 40-46.

⁴⁰ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 1953, s. 72-73.

⁴¹ Erzurum'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarına katılan Cevat (Dursunoğlu) Bey, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in karşılaşmasını ve o gün vuku bulan, halkın mücadele azmini göstermesi bakımından önemli olan bir hadiseyi şöyle nakletmektedir: “Erzurum'un eski ve güzel bir âdeti vardır. Erzurumlular batı semtinden gelen misafirlerini şehrin ilk görüldüğü nokta olan Ilıca'dan karşılar, geniş ovanın bu başlangıç noktasından kaleye kadar kendisine yoldaşlık ederler. O gün Mustafa Kemal Paşa'yı da küçük bir kafile burada karşıladı. Karşılayıcıların başında Erzurum'daki kolordunun komutanı, kurmay subaylarıyla beraber bulunuyordu. Yine o tarihlerde Erzurum'da millî hareketi temsil eden Müdafaa-i Hukuk'un merkez heyeti de bu karşılayıcı kafilesinin ikinci kısmını teşkil ediyordu. Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları, ikindüüstü Ilıca'ya varmışlardı. Kaplıcaların önünde düşman baltasından kurtulmuş bir kaç söğüdün gölgesinde misafirlere birer kahve sunuldu. Sekiz on kişilik bu küçük grup kahvelerini içerken günün durumu konuşulmaya başlandı. Mustafa Kemal Paşa, bu bir kap dakikalık görüşmede sözü hep millî hareket etrafında dolaştırıyordu. Bu sırada gözleri Ilıca'nın batısındaki surlara ilişti. Sıcak yaz güneşi bu surların arkasına doğru çekiliyor ve sırtın üzerini ışıqlarıyla süslüyordu. Burada, tam yolun geçtiği yerde bir adam ufka mürtesem düştüğü için çok irileşiyor ve arkasına güneşi aldığı için de koyu renkli ve parlak bir cevherden dökülmüş bir heykel gibi görünüyordu. Bu güzel ışık ve gölge oyununu ilk gören Mustafa Kemal Paşa olmuş ve yanındakilere göstermişti. Orada bulunanlara hepsi birden o tarafa baktılar. Heykel, surlardan aşağı doğru yürüyor, onu ufku arkasından çıkan yeni heykeller ve Anadolu ovalarının cefakes kağnıları takip ediyordu. Bu kafilenin ucu surların yarı beline yaklaştığı sırada sonu da ufuktan ayrılmış bulunuyordu. Bu, beş on kağrı ile kadın, erkek, çocuk yirmi otuz kişilik bir muhacir kafilesi idi. Kafilenin önünde yürüyen heykel, yavaş yavaş söğütlüğe doğru ilerledi. Bu, iri ve dinç bir ihtiyardı. Gür ve aksakalı göğsünü doldurmuş; Anadolu ovalarının güneşi, Anadolu dağlarının rüzgârı çehresini tunçlaştırmıştı. Omuzlarına kartal kanat attığı paltosu ve elindeki asası ile bir yolcudan ziyade şark mitolojisindeki yarı tanrı kabile reislerine benziyordu. Misafirlerin ehemmiyetli kimseler olduğunu anlayan ihtiyarın zeki gözleri parladı. İri ve ak tüylerle örtülü elini geniş göğsünün üstüne koyarak oturanları selâmladı. Mustafa Kemal Paşa, ta yan başına kadar geldiği halde heykelliğinin azametini kaybetmeyen bu ihtiyarın hatırını soruyor, o da gövdesine yaraşan derin ve gür sesiyle teşekkür ediyordu. Bu kısa hoşbeşten sonra, Paşa ihtiyara: - Ağa, böyle nereden geliyorsun? Dedi. İhtiyar: - Paşam, Rus gelirken muhacir olmuşum. Çukurova'da idim. Şimdi köyüme dönüyorum, diye cevap verdi. Paşa, zamanın nezaketini, hâlin emniyetsizliğini ileri sürerek böyle bir zamanda buralara dönmemesinin

Refet Bey'in geçtiği şifrede, İstanbul'un Mustafa Kemal hakkındaki kararları bildirilmektedir. Buna göre İstanbul, Mustafa Kemal imzalı hiçbir telgrafın alınmasını, çekilmesini istememektedir. Refet Bey, telgrafında Mustafa Kemal Paşa'dan askerlikten çekilmesinin ve Sivas'a gelmeyecek Erzurum'da kalmasının faydalı olacağını da belirtmektedir.⁴² Kazım Karabekir, arkadaşı Mustafa Kemal Paşa'yı teselli ederek şunları söylemiştir;

"Müfettişlikten, hatta askerlikten çekilmenize hiç üzülmeyen karar verebilirsiniz. Size mukaddesatım namına söz veriyorum. Size müfettiş olduğunuzdan daha ziyade hürmetkâr bulunurum. Sizi millete tanıtmak ve halkın ve ordunun hürmetini üzerinizden ayırmamak görevimdir. Daha İstanbul'da iken doğuya gelmenizi rica ettiğimi hatırlayınız. Müfettiş değil, milletin bir ferdi olarak dahi gelseydiniz sizi başlayacağımız istiklal mücadelesinde re'sikârımıza çıkarmayı daha o zamandan karar vermiştim. Erzurum Kongresi esaslarında fikirler birleştikten sonra millî kuvvetle işe başlarız".⁴³

5 Temmuz akşamı Harbiye Nazır'ının isteği ile Mustafa Kemal telgrafhanede makine başında İstanbul ile görüşmüştür, Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'in yanındadır. Ferit Paşa, bir an önce Mustafa Kemal'in İstanbul'a dönmesini istemektedir. Ancak Mustafa Kemal Paşa karardır, geri dönmeyecektir. 8 Temmuz'da İstanbul ile bir görüşme daha yapılmıştır. Bu görüşmede Başkâtip Fuat Bey tarafından Mustafa Kemal'e görevine son verildiği bildirilmiştir. Kazım Karabekir, görevden alınmasının ordu ve halk üzerinde olumsuz etki yapabileceğinden dolayı Mustafa Kemal Paşa'nın bu durumda istifa etmesinin uygun olacağını kendisine söylemiştir. Aynı gün Mustafa Kemal Paşa, askerlik mesleğinden istifa ettiğini İstanbul'a bildirmiştir.⁴⁴ Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'nın çok sevdiği askerlik mesleğinden ayrıldığı anı şöyle anlatıyor:

"Kemal Paşa çok üzgündü. Ben kendisine hürmet ve samimiyette kusur etmeyeceğimi pek samimi ve ciddi bildirdim. Hazır ol vaziyetinde selamla, "Bundan sonra dahi ne emirleriniz varsa, yapmayı bir şeref bilirim" dedim.⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa, büyük bir mutlulukla Kazım Karabekir'i kucaklamıştır. Karabekir Paşa, Millî Mücadele'nin henüz başında en kritik anda verdiği destekle mücadelenin başka mecralara dönüşmesine fırsat vermemiştir.⁴⁶

---

pek yerinde olmadığını, kış sıkıntısı çekeceğini anlatmak istedi. Sonunda da: - Ağa, yoksa oralarda geçinemedin mi? dedi. Ağa derhal mukabele etti: -Hayır Paşam, Çukurova cennet gibi bir yer. Bir eken yüz biçiyor. Allah millete zeval vermesin. Bize tarla da verdiler, çayırda... Hamdolsun uşaklarda çalışkandırılar. Değil Çukurova gibi bir yerden, taştan bile ekmeceklerini çıkarırlar. Geçimimiz padişahda bile yoktu. Çok rahattık. Yalnız son günlerde, işittim ki, İstanbul'daki urzu kırıklar bizim Erzurum'u Ermenilere vereceklermiş. Geldim ki göreyim, bu namertler kimin malını kime veriyorlar? Tunç çehreli, aksakallı, güngörmüş ihtiyarın iman dolu göğsünden gelen bu ses, yine onun gibi tunç çekeli kahraman askerın gözlerini yaşarttı. Bu eski Türk kalesine millet işi için milletle beraber çalışmağa gelen büyük devlet adamı, yaşlı gözlerle arkadaşlarına döndü ve bu millete neler yapılmaz dedikten sonra ihtiyarla vedalaştı" (Cevat Dursunoğlu, Millî Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946, s. 87-90; Atay, a.g.e., s. 181-182).

⁴² Atay, a.g.e., s. 182.

⁴³ Karabekir, a.g.e., s. 210-211.

⁴⁴ Söz konusu durumu Atatürk Nutuk'ta şu şekilde vermiştir: "Harbiye Nezareti, İstanbul'a gel! Diyor. Padişah evvela tebdilhava al, Anadolu'da, bir yerde otur, fakat bir işe karşma diye başladı. Nihayet, ikisi birlikte behem mahal gelmelisin! Dedi. Gelemem! Dedim. Nihayet 819 Temmuz 1335 gecesi, sarayla açılan bir telgraf başı muhaberesi esnasında, birdenbire; perde kapandı ve 8 Hazirandan, 8 Temmuz kadar, bir aydır devam eden, oyun hitama erdi. İstanbul, benim, o dakikada resmi memuriyetime hitam vermiş oldu, ben de aynı dakikada 8-9 Temmuz 1335 gecesi saat 10:50 sonrada Harbiye Nezaretine, saat 11 sonrada padişaha vazife memuremle beraber silki askeriden istifamı müş'ir telgrafları vermiş oldum. Keyfiyet, tarafımdan, ordulara ve millete iblağ edildi. Bu tarihten sonra resmi sıfat ve salahiyyetten mücerret olarak, yalnız milletin şefkat ve civanmertliğine güvenerek ve onun bitmez feyiz ve kudret mem'bamdan ilham ve kuvvet alarak, vicdani vazifemize devam ettik" (Atatürk, a.g.e., s. 46-47). Kırzioğlu, a.g.e., s. 125; Murat Bardakçı, Şahbaba, İstanbul, 1998, s. 146.

⁴⁵ Karabekir, a.g.e., s. 222.

⁴⁶ Erik Jan Zürcher, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, İstanbul, 1992, s. 29-30.

Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemesine örnek teşkil edecek şu ilginç bir olayı burada zikretmekte fayda vardır.

Sadrazam Damat Ferit Paşa, bir beyanatında, Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin Anadolu'daki faaliyetlerinden bahisle, bu felâket günlerinde hükümeti müşkül durama soktuklarını ifade etmektedir. Karabekir Paşa, Harbiye Nezaretine yazdığı 10 Eylül 1919 tarihli şifrede, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa meselesinin olmadığını söylemiştir.

"...Bütün Anadolu'da tamamıyla milletin ortak hiddetinden hâsıl olan bir millî akım vardır. Mustafa Kemal Paşa da, o milletin sinesinde ancak bir ferttir. Varlığını hayat ve ölüm arasında kalmaktan kurtarmak isteyen bütün milletin bu hareketini İttihat-ı Terakki düşüncesi ve birkaç şahsa ait niteliğinde göstermek kadar zalimce bir hareket ve kanaat olamaz. Böyle anlayış ve düşünceler, tamamıyla devletin ve milletin zararına bir suikasttır".⁴⁷

Kazım Karabekir'e göre Anadolu'da bir varoluş mücadelesi, bir milletin toplu hareketi vardır. Mustafa Kemal de bu harekette bir fert olarak vatan ve milletin kurtuluşu için milletin bağrında çalışmaktadır.

2.5. Erzurum Kongresi'nde Karabekir Paşa ve Mustafa Kemal'e Halit Bey Meselesindeki Muhalefeti

Kazım Karabekir Paşa, Erzurum'da bir taraftan kongre çalışmalarına yardım ederken diğer taraftan Ermenilerce tekrar işgal edilen Kars, Ardahan, Oltu, Batum, Artvin bölgesinin nasıl geri alınabileceği çalışmalarını sürdürmektedir. Bu arada 20 Temmuz 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın 3. Ordu Müfettişliği görevine vekâleten atanmıştır. Bu görevi Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'le görüşüp onaylarını aldıktan sonra kabul etmiştir.

Erzurum Kongresi 10 Temmuz'da toplanacağı halde üyeler tam olarak Erzurum'a ulaşamadığından, kongre ayın 23'üne ertelenmiştir. Ancak ortada bir sorun vardır. Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in Erzurum delegeesi olarak kongreye alınması hususu, tartışmalara sebep olmaktadır. Ayrıca görevden alınmasına ve kendisinin de istifa etmiş olmasına rağmen Mustafa Kemal Paşa ne askeri üniformasını ne de padişah kordonunu çıkarmaktadır. Yapılan eleştiriler üzerine Kazım Karabekir devreye girmiş, itibarını kullanarak Erzurumluları ikna etmiştir. Kazım Karabekir'e göre, Mustafa Kemal Paşa Millî Mücadele uğruna her şeyini feda ederek güvenlerine hak kazanmıştır. Bu yüzden kongreye delege olarak alınmakla kalmamalı, başkan bile seçilmelidir.⁴⁸

Kongre esnasında Kazım Karabekir'in canını sıkıyan olaylar da olmuştur. Bunlardan birincisi Kongre'nin açılış günü Halit Bey'den⁴⁹ almış olduğu bir şifredir. Bu şifrede İstanbul'dan gönderilen yeni Erzurum Valisi'nin geri iadesinin Mustafa Kemal tarafından tebliğ edildiği bildirilmektedir. Böyle bir kararı Mustafa Kemal Paşa'nın tek başına vermesi ve emrindeki bir subaya tebliğ etmesi Karabekir Paşa'yı hayrete düşürmüştür. Öyle sanıyoruz ki bu davranış Kazım Karabekir Paşa'yı çok derinden sarsmıştır.⁵⁰

⁴⁷ Karabekir, *a.g.e.*, s. 458-459.

⁴⁸ Kinross, *a.g.e.*, s. 219; Karabekir, *a.g.e.*, s. 226.

⁴⁹ 3'üncü Kafkas Tümen Komutanı Yarbay Halit Bey (Deli Halit Paşa) (Gürsoy Solmaz, *Deli Halid Paşa*, Ankara 1996, s. 55).

⁵⁰ Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta da Erzurum Kongresi'ni hazırlayan bu Cemiyet üyelerinin faaliyetlerini şu ifadelerle övmektedir. *"...Efendiler, Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin, 3 Mart 1919 tarihinde, bir heyet-i faale vücuda getirmek suretiyle teşekkül etmiş olan Erzurum Şubesi, Trabzon ile de anlaşarak 1919 senesi Temmuz'unun onuncu günü Erzurum'da bir Vilâyat-ı Şarkiye Kongresi akdine teşebbüs etti. Benim henüz Amasya'da bulunduğum tarihlerde, Haziran içinde, şark vilâyetlerine murahhas*

Ancak Mustafa Kemal Paşa, Karabekir Paşa'nın şikâyetçi olduğu "emrimdeki bir subaya tebliğ" konusunda farklı düşünmektedir. Mustafa Kemal Paşa'ya göre, Millî Mücadele'ye ordu mensuplarının desteğini sağlamak ve millî mücadeleyi birbiri ile uyumlu olarak yürütmek işi son derece önemlidir. Halit Bey gizlendiğinden dolayı Trabzon'daki tümeni vekâletle idare edilmektedir. Oysa İstanbul'a çağrılmak ve bir emre uymamak gizlenmeyi gerektirecek nitelikte değildir. Halit Bey gözü pek bir komutandır; Trabzon'a dışarıdan bir saldırı gelecek olursa, onun görevi başında olması oldukça önemlidir. Ayrıca Halit Bey'in görevi başına dönmesi gerek milletin gerekse ordu mensuplarının manevi gücünü yükseltecektir.⁵¹ Mustafa Kemal Paşa bundan dolayı Halit Bey'i Erzurum'a getirtmiş ve verdiği "özel talimatla" gerektiğinde derhal tümeninin başına geçmek üzere Maçka'da bulunması için emir vermiştir. Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Halit Bey'le doğrudan ilişki kurmasını değişik yorumlamaktadır. Karabekir Paşa'ya göre, Mustafa Kemal Paşa Halit Bey'i kendisine karşı kıskırtmakta ve ona; Kazım Karabekir'e güvenmemesini telkin etmektedir. Çünkü gerek Mustafa Kemal Paşa gerekse Halit Bey her ikisi de İstanbul Hükümeti tarafından aranan isimlerdir.⁵² Günün birinde Kazım Karabekir'in her ikisini de İstanbul'a gönderebileceğinden korkmaktadırlar.⁵³

Bundan birkaç gün sonra Kazım Karabekir daha vahim bir haber almıştır. Mustafa Kemal Paşa, Elazığ Valisi Âli Galip'i öldürmek için Halit Beyin tavsiye ettiği bir adamı birkaç arkadaşıyla Erzurum'dan Elazığ'a göndermiştir. Kazım Karabekir, bu adamların geri dönmeleri için hemen bir emir çıkartmıştır. Çünkü böyle bir suikastı sorumlu olduğu bölgede ve bulunduğu makamda açıklayabilmesi mümkün değildir. Şaşkınlık içindeki Karabekir bir daha kendisine haber verilmeden, bilhassa sorumlu olduğu bölgede, hiçbir şey yapmayacağına dair Mustafa Kemal'den söz almıştır.

2.6. Kazım Karabekir Paşa'nın Sivas Kongresi Sonrası Muhalefeti

Erzurum Kongresi'nden sonra Amasya'da kararlaştırılan Sivas Kongresi hazırlıkları başlamıştır, Ancak bu arada İstanbul Hükümeti tarafından Erzurum'daki kuvvetlerin başına Abdullah Paşa getirilmek istenmiştir. Millî hareket için bir felaket sayılabilecek bu karara karşı hemen harekete geçilmiş ve gereken tedbirler alınmıştır. Abdullah Paşa bölgede görev yapamayacağını anlayınca istifa etmiştir. Sadrazam Damat Ferit bunun üzerine Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı görevden almış ve Anadolu'daki millî harekete karşı olan Süleyman Şefik Paşa'yı Harbiye Nazırlığına atamıştır. Süleyman Şefik Paşa'nın girişimleri sonucu askeri birliklerin yetkileri daraltılmış, ordu müfettişlikleri ile 3. Ordu Komutanlığı kaldırılmıştır. Böylece doğudaki askeri güç kolordu seviyesine indirilmiştir.⁵⁴

---

göndermeleri için teklif ve davette de bulundu. Vilâyetlerden murahhas celbi için o tarihlen itibaren, benim Erzurum'a muvasalatıma kadar ve ondan sonra da, bu hususta fevkalâde sarf-ı gayret etti' (Atatürk, a.g.e., s. 45-46). Karabekir, a.g.e., s. 242.

⁵¹ Atatürk, a.g.e., s. 32.

⁵² Söz konusu kişi için gönderilmiş telgraf şu şekildedir: "Anadolu ve Rumeli Müdafai-Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi namına Mustafa Kemal Şifre Sivas, 31/10/1335

Umum vali ve kolordu kumandanları ile müstakil mutasarrıfluklara

Berveçhiati mealde sadrazama müracaat buyurulması ve neticenin imbası rica olunur: Ahalî islamiyeyi teslîh ve yekdiğeri aleyhine mukateleye şevke kıyam eyliyen ve orduyu inhîlal ettirmek ve binnetice vatani müdafaa-sız bırakmak için emir verdiklerinden ve ordunun esrarını, şifreleri çalmak için tertibatı fîliye ittihazı suretile faşeden ve Kanunu Esasi ahkâmınca taarruzdan masun olan muhaberati hususiyeyi millete mani olan nüzzeri sabıkadan Ali Kemal Bey, Süleyman Şefik Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Beyin Millet Meclisinin küşadında, Divanı Aliye tevdi edilmek üzere hiçbir tarafa firarlarına meydan verilmemesini ve Telgraf Müdürü Umumisi Refik Halit Beyin aynı esbaptan dolayı derhal tevkîfîle mahkemei aidesine tevdiini kanunun masuniyet ve kutsiyeti namına talep ederiz' (Atatürk, a.g.e., s. 196)..

⁵³ Karabekir, a.g.e., s. 243.

⁵⁴ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, II, İstanbul, 1991, s. 56.

Sivas, Kazım Karabekir Paşa'nın görev sınırları dâhilindedir. Kazım Karabekir Sivas'ta toplanacak büyük kongreye engel olmak için bir takım planlar tertiplendiğine dair bilgiler almıştır. Gerekli tedbirler alınıncaya kadar Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in Erzurum'da kalmalarını sağlamıştır. Kazım Karabekir, Sivas Kongresi öncesi durumu Mustafa Kemal ve arkadaşlarıyla şöylece tespit ettiklerini söylemektedir:

"Padişah ve hükümeti ve bunların yordakçıları Türkiye'nin taksimine ve İstanbul ile bir kısım memleketin İngiliz mandasına girmesine razı olmuşlardır. Buna mukabil, İzzet Paşa vesair namuslu insanlar, bu tehlikeli vaziyetten kurtulmaya çare Amerika mandasını bulmuşlardır. Bizim ise kararımız sonuna kadar istiklalimiz için uğraşmak ve milleti esarete düşürmemektir. Nihayet çaresiz kalırsa istiklalimiz mahfuz kalmak ve memleket parçalanmamak üzere Amerika yardımına taraftar olmaktır. Fakat bu son vaziyet pek gizli kalacak. Sivas Kongresi'nde istiklal-i milletimizin kurtarılması için millî mukavemete karar verecek. Millî mukavemetin hududu Türk ve Kürt camiası idi. Bu da Mütareke' de elimizde kalan bölgelerden ibaretti. Bu millî hudut dâhilindeki her ferdi İstiklal Harbi'ne kaldıracak idi".⁵⁵

Sivas'ın güvenliğinin sağlandığı haberi 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey tarafından Erzurum'a bildirildiğinde, 29 Ağustos 1919'da Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Erzurum'dan ayrılmışlardır. Kazım Karabekir, arkadaşlarını arkalarından kilometrelerce dürbünle seyretmiştir. Kalben müsterihtir. Zorlukların yarısını atlattıkları inancındadır. Erzurum dünyaya "Ya İstiklal, Ya Ölüm" feryadını duyurmuştur. Türk hür yaşayacak, hür ölecektir. Sivas Kongresi'nden çıkacak sonuç da bundan başka bir şey olmayacaktır.⁵⁶

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasıyla açılmıştır. Mustafa Kemal ezici bir çoğunlukla kongre başkanlığına seçilmiştir.⁵⁷

11 Eylül 1919'da dağılmış olan Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nce verilmiş olan kararlarda bazı değişiklikler yapılarak bu kararlar daha genişletilmiş, İtilaf Devletlerine karşı takınılan tavır daha belirleyici bir hal almış, yurdun istiklalini ve milletin haklarını korumak üzere teşekkül etmiş olan dernekleri içine alan *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* kurulmuş ve bu suretle millî teşkilat bütün vatana yayılarak millî kuvvetlerin bir elden idare edilmesi ve millî bir hedefe yöneltilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bir Temsil Heyet-i seçilmiş ve başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir.⁵⁸

Kongrede alınan kararları titizlikle inceleyen Kazım Karabekir'in Kongre beyannamesinin Temsil Heyeti ile ilgili maddesi çok dikkatini çekmiştir. Bu maddede "... Sivas şehrinde in'kad eden umumi kongresi tarafından maksad-ı mukaddesi takip ile teşkilat-ı umumiyeyi idare için bir Temsil Heyeti seçilmiştir..." denmektedir.⁵⁹ Bu durumda ortada iki temsil heyeti olacaktır. Kazım Karabekir, 16 Eylül'de kongreye bu iki Temsil Heyetinin görev ve ilişkilerinin ne olacağını sormuştur. 17 Eylül'de de Mustafa Kemal Paşa'yı haberleşmelerinde Temsil Heyeti yerine şahsi imzasını kullandığı için uyarmıştır.⁶⁰ Kazım Karabekir telgrafında şöyle demektedir:

"...bu tarzda imzanızla vaki olan tebligat sizi en ziyade hürmetle sevenler nezdinde bile büyük bir samimiyet ve salemet-i fikirle tenkit olunuyor. Artık görüş ufku dâhiyane olan muhitlerde ve bilhassa Anadolu harekâtını başka şekil ve mahiyette göstermek davasında olanlar nezdinde bunun ne kadar tesirli ve aksi hareket olacağını takdir

⁵⁵ Karabekir, a.g.e., s. 388.

⁵⁶ Karabekir, a.g.e., s. 391.

⁵⁷ Ramazan Tosun, "Millî Mücadele'de Sivas'ın Yeri ve Önemi", *ATAM Dergisi*, XII, 34, 1996, s. 77-78.

⁵⁸ Tansel, a.g.e., s. 103; Hikmet Denizli, *Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri*, Ankara, 1996, s. 51.

⁵⁹ Karabekir, a.g.e., s. 503.

⁶⁰ Karabekir, a.g.e., s. 154-155; Atatürk, a.g.e., s. 106-107.

*buyurursunuz. Zat-ı devletlerini korumak vatan ve millete pek kıymetli bir varlık hatırası olarak muhafaza etmek ve vatansever çalışmalarınızı daima arzu ettiğimiz parlaklığıyla devam ettirmek, esasen pek az fedakâr ricale malik olan vatanımızın menfaati gereğidir. Binaenaleyh heyet-i temsiliye ve kongre kararlarının daima imzasız, sadece heyet-i temsiliye diye neşrini rica ederim. Bittabi aramızdaki şifre muhaberatının icap ettirdiği malum şekildeki şahsi imzalara hiç şümülu yoktur. Zat-ı samilerinin herhalde ortada münferit bir şekilde görülmemesi memleketin yararına. Herkesin ittifakı ile arz edilen işbu ricalarımın hüsn-ü telakki buyurulacağından eminim. Ellerinizden öperim”.*⁶¹

Mustafa Kemal Paşa, pek içtenlikle ve kardeşçe bir dille yazılmış olan bu telgrafa verdiği cevapta; yazışmalarda daha önce Temsil Heyeti imzası bulunduğunu, ancak bunun bazı çevrelerde kötü etki yaptığı ve güvensizliğe yol açtığının görüldüğünü, çünkü böyle genel bir ibarenin içine aldığı şahısların ve kuvvetin gizil kaldığını söylemiştir. Hatta bu durum Kazım Karabekir'in telgrafından önce Temsil Heyeti'nde görüşülmüş ve oybirliği ile imza koyma usulü karar altına alınmıştır.⁶² Nitekim Mustafa Kemal'in Temsil Heyeti imzası yerine kendi imzasını kullanması ve Sivas'ta ikinci bir Temsil Heyetinin seçilmesi Erzurum ve Trabzon'da bazı karışıklıklara sebep olmaya başlamıştır. Erzurum Temsil Heyeti üyelerinden olup Trabzon'da bulunan İzzet ve Servet Beyler Sivas kararlarını dinlemeyeceklerini bildirmişlerdir. Onlar Mustafa Kemal Paşa'nın Padişah'ın yerine geçmek için bir takım işler yaptığı ve şimdiden diktatörlüğe başladığı görüşündedirler. Kazım Karabekir Paşa, bu olumsuz söylentileri ortadan kaldırmak için Mustafa Kemal Paşa'yı uyarma ihtiyacı hissetmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'in yaptığı bu uyarıları dikkate almış, imza meselesinin bir kez daha görüşülmesini Temsil Heyeti'ne teklif etmiştir.⁶³

Kazım Karabekir Paşa, çok sevdiği ve kendine önder seçtiği Mustafa Kemal Paşa'yı Erzurum'da birçok kez savunmuş ve desteklemiştir. Buna rağmen yine de iki paşa arasında tam bir güven olduğunu söylemek güçtür. Bilhassa Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir'den çekinmektedir. Askerlik mesleğinden ayrıldıktan sonra hiçbir yetkisi kalmayan Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi öncesi çok sıkıntılı anlar yaşamış, en zor anlarında imdadına Kazım Karabekir yetişmiştir. Ancak Kazım Karabekir, astları olduğu kadar üstleri de olan bir komutandır. Her an karşılaşacağı bir baskı sonucu üstlerinin emirlerini pekâlâ yerine getirebilir. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa daima tedirgin olmuştur. Ta'ki bir yetkiye sahip olana kadar. İşte o yetkiye Sivas Kongresi'nde kavuşmuştur. Mustafa Kemal Paşa, artık yeni iktidarın başıdır.⁶⁴ Kazım Karabekir Paşa ise Millî Mücadele'ye verdiği desteğin yanı sıra politik manevralarla İstanbul'la da ilişkilerini devam ettirmekte ve Mustafa Kemal'in de hiç olmazsa bundan sonra İstanbul Hükümeti'ne karşı açık bir cephe almamasını, idare yönüne gitmesini istemektedir. Eğer böyle yapılmaz da, İstanbul'la ilişkiler kopartılırsa, her şeyin sona erme tehlikesi vardır. Çünkü halk padişaha yüzyılların verdiği bir alışkanlıkla sadakatle bağlıdır. Halkın gözünde padişaha karşı bir tavır içinde görünmek veya bu anlama çekilebilecek davranışlarda bulunmak hepsini Anadolu'da bir isyancı durumuna düşürebilir. Zaten İstanbul Hükümeti bu yolda propaganda yapmaktadır. Üstelik Anadolu henüz yeni yeni gelişmekte olan millî hareketi tam olarak anlayamamıştır. Zamana ihtiyaçları vardır. Bu süre içinde bütün dengeler gözetilmelidir.

Sivas Kongresi'nin devam ettiği günlerde Ankara'daki 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, Eskişehir Cephesinde Temsil Heyeti adına bazı askeri hareketlere girişmiştir. Bunlarda başarılı da olmuştur. Bunun üzerine Temsil Heyeti Ali Fuat Paşa'yı “*Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanı*” olarak görevlendirmiştir. Ancak bu

⁶¹ Karabekir, *a.g.e.*, s. 154-155; Atatürk, *a.g.e.*, s. 154-155.

⁶² Atatürk, *a.g.e.*, s. 106-107.

⁶³ Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara, 1999, s. 127-144; Karabekir, *a.g.e.*, s. 151.

⁶⁴ Atay, *a.g.e.*, s. 195.

komutanlar arasında bile galeyana sebep olmuştur. Kazım Karabekir, Batı Cephesinin Kuva-yı Milliye haline dönüştürülmesini şöyle eleştirmektedir: “Bu kararı ben dahi pek zararlı buldum. Bilhassa “işbu kumandanlara millet namına her çeşit salahiyet bahsedilmiştir. Bunlar tekmil hükümet-i mülkiye ve askeriye idareleri altına alacak ve itaat etmeyenleri millet namına tevki edebileceklerdir emri ile valiler dahi millî kumandan tayin olunan ümeranın emri altına alınıyor ve her salahiyet verilmiş oluyordu. Ben bunu anarşi addettim. Emrim altındaki kuvvetleri tehlikeye düşürmek demek telakki ettim ve mıntıkam için kabul etmedim”.⁶⁵

2.7. Kazım Karabekir Paşa'nın Temsil Heyeti Merkezi'nin Ankara'ya Nakli Konusundaki Görüşleri

Sivas Kongresi'nden sonra İstanbul'daki Damat Ferit Hükümetinin yıkılması ve yerine Ali Rıza Paşa Hükümetinin kurulması Anadolu ile İstanbul arasındaki gergin ilişkileri yumuşatmıştı. Mustafa Kemal Paşa artık Temsil Heyeti merkezini İstanbul'a daha yakın bir yere taşıma isteğindeydi.⁶⁶ Temsil Heyeti'ne yeni merkez olarak da Ankara'yı uygun görüyordu. Ancak Kazım Karabekir Paşa, Temsil Heyeti'nin değil Ankara'ya, Sivas'ın batısına bile geçmesini doğru bulmamaktadır. Bu düşüncesini Mustafa Kemal Paşa'ya 3 Ekim 1919 tarihinde çektiği şifre ile bildirmiştir. Şifre şöyledir:

“Kuva-yı Milliye'yi temsil eden yüksek heyetin, değil Ankara'ya, hatta Sivas'ın batısına bile geçmemesi görüşündeyim. Çünkü Doğu illerinin Kuva-yı Milliyesi demek olan bu heyetin bütün bütün uzaklaşması, dolayısıyla bu illerin teşkilatsız kalmasına yol açacaktır. Şimdiye kadar pek meşru ve mantıklı olarak yönetilmekte olan Millî Mücadele'nin, öteden beri her zaman her teşebbüsümüzü kötü görmek ve göstermek isteyen düşmanlarımıza karşı da eskiden olduğu gibi bir yerden yönetilmesi için, Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan batıya geçmemesi görüşünde bulunduğumu arz ederim.”⁶⁷

Görüldüğü üzere Kazım Karabekir Paşa, Temsil Heyeti'ni Doğu illerinin Kuva-yı Milliyesi olarak görmekte ve bu heyetin Sivas'tan ayrılmasını Doğu illerini teşkilatsız bırakacağını düşünmektedir. Kazım Karabekir Paşa, önce Doğu meselesinin halledilmesini istemektedir. Bunun içinde Temsil Heyeti'nin Doğu'da kalmasını istemektedir. Eğer Temsil Heyeti Doğu'dan ayrılırsa teşkilatsızlıktan oluşacak zaaf Doğu'da sıkıntıya yol açacak, bu da Millî Mücadele'nin geleceği açısından tehlike arz edecektir. Ayrıca bir başka tehlike daha vardır ki o da Temsil Heyeti'nin Batı'da bir felakete maruz kalmasıdır. Böyle bir durumda Kazım Karabekir gereken yardımı

⁶⁵ Karabekir, a.g.e., s. 153. Söz konusu durum için ise Nutuk'ta şu bilgilere rastlıyoruz: “Efendiler, Nurettin Paşa vasıtasıyla, İstanbul'un vuku bulan bu müracaatının, Anzavurun Balıkesir mıntıkasında mağlup edildiği ve Bolu'da muvaffakiyet istihsaline başlandığı günlere tesadüf ettiğini de kayıt ve işaret etmeliyim. Efendiler, Nurettin Paşadan bir daha telgraf almadık. Fakat kendisi, Diyarbakırlı Kazım Paşa ile beraber, 1336 senesi Haziranı evasıtında Ankara'ya geldi. Bizimle teşriki mesai etmeden evvel bazı meseleler hakkında noktai nazarımızı anlamak istediğini dermeyan etti. Bu noktalar şunlardı: Birincisi, makamı hilafet ve saltanata karşı tasavvur ve noktai nazarımız; İkincisi, Bolşeviklik hakkındaki noktai nazarımız; Üçüncüsü, İtilaf Devletlerine karşı, bilhassa İngilizlere karşı dahi, muharebeye karar verip vermediğimiz meselesi idi. Mülakat, Ziraat Mektebindeki karargâhımızın bir odasında gece vaki oldu. Bu mülakatta, Nurettin Paşa ile beraber gelen Kazım Paşadan başka, Fevzi ve İsmet Paşalar da hazır bulunuyorlardı. Nurettin Paşa, birinci, ikinci suallere aldığı cevapları pek tatminkâr bulmadı. Fakat bilhassa üçüncü sorunun cevabı, uzun ve hararetli münakaşatı intaç etti. Çünkü biz demiştik ki, maksadımız, hududu milliyemiz dâhilinde tamamiyeti mülkiyemizi ve milletin istiklali tammını temin etmektir. Buna mani olmak üzere karşımıza çıkacak olan kuvvet, kim ve ne olursa olsun, behemehal çarpışırız ve muvaffak oluruz. Bu husustaki karar ve kanaatimiz, kat'idir. İşte Nurettin Paşa, bir türlü buna kani ve razı olamıyordu. Nihayet kendisine dedik ki, bu müdahale-i efkârı kabul etmekle yeni kanaat ve kararlar almak mevzuubahs değildir. Sen, bugüne kadar milletin tebellür etmiş, tahakkuk etmiş kanaatlerine tabi olacaksın! Ondan sonra, kendisine verebileceğimiz münasip bir vazife mevzuubahs edildi. Kendisinin, Konya Valisi vazife-i mülkiyesi ve Konya Hava/isi Kumandanı unvan ile Yunan cephesinin cenubundaki mıntıkânın kumandanı olmasını tensip ettik. Asıl garp cephesi için, kumandan olarak Ali Fuat Paşayı, 18 Haziran 1336 da memur eyledik” (Atatürk, a.g.e., s. 448-450).

⁶⁶ Bayram Sakallı, Ankara ve Çevresinde Millî Faaliyetler ve Teşkilatlanma, Ankara, 1998, s. 74-78.

⁶⁷ Atatürk, a.g.e., s. 229.

zamanında yapamamaktan korkmaktadır. Oysa Sivas'ta kontrol tamamen ellerindedir. Nitekim Sivas Kongresi öncesi gereken tedbirler alınmış ve kongre toplanabilmiştir.⁶⁸

Mustafa Kemal Paşa, öncelikle Temsil Heyeti'nin yalnız Doğu illerinin millî gücünü oluşturmadığını veya temsil etmediğini, bilakis bütün memleketin millî güçlerini temsil ettiğini düşünmektedir. İkinci olarak Mustafa Kemal Paşa'ya göre Temsil Heyeti'nin Sivas'tan Ankara'ya taşınması, Doğu illerinde teşkilatsızlık doğuracak bir sebep olamazdı. Çünkü Temsil Heyeti'nin Doğu illerine Sivas'tan telgrafla verdiği emirleri ve talimatı, aynı şekilde Ankara'dan vermesi pekâlâ mümkündü. Mustafa Kemal Paşa, Temsil Heyeti'nin Doğu illerinden çok Batı illerine ve İstanbul'a yakın bulunmasını zaruri görüyordu. Batı ve Güney illerimiz düşman işgaline uğramıştı. Bu işgaller karşısında savunma cepheleri kurmak ve kuvvetlendirmek gerekiyordu. Oysa bu durum Doğu'da mevcut değildi. Mustafa Kemal Paşa bu yüzden cephelere ve İstanbul'a demiryolu ile bağlı bulunan ve genel durumu yönetme bakımından Sivas'tan hiçbir farkı olmayan Ankara'da karar kılmıştır.⁶⁹

2.8. Meclis-i Mebusan'ın Açılacağı Yer Konusunda Mustafa Kemal Paşa'ya Kazım Karabekir Paşa'nın Muhalefeti

Kazım Karabekir Paşa, 30 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Paşa tarafından Sivas'a çağırılmıştır. Sivas'ta Temsil Heyeti ile kolordu komutanları Meclis-i Mebusan'ın toplanma yeri ve bazı meseleler hakkında bir görüşme yapacaklardır.⁷⁰ Karabekir 14 Kasım'da Sivas'a varmıştır. Sivas'ta 16-28 Kasım tarihleri arasında yapılan görüşmelerin en önemli maddesi meclisin nerede toplanacağı konusudur. Temsil Heyeti, Meclis'in Anadolu'da toplanmasını istemektedir. Karabekir Paşa bazı sebeplerden dolayı Meclis'in İstanbul'da toplanması gerektiğini söyleyerek Anadolu'da toplanabilmek için İstanbul Hükümeti'ne karşı cephe almak gerektiğini, yani, yeni Anadolu Millî Hükümetini ilan etmek lazım geldiğini anlatmıştır. Oysa henüz bunun sırası gelmemiştir. Böyle bir hükümet ilanı bir takım isyanlara sebep olabilecektir. Seçilen milletvekillerinin durumu da net olarak bilinmediğinden Anadolu'daki davete pekâlâ uymayıp İstanbul'a gitme ihtimalleri vardır.⁷¹ Karabekir Paşa, Anadolu'da şu durumda açılacak bir meclisin ne gibi zorluklar yaratacağını açıkladıktan sonra yapılması gerekeni söylemiştir: Anadolu'da milletvekillerinin ve halkın kabul ettiği bir meclis ancak İstanbul'daki Meclis dağıtıldığı zaman mümkün olacaktır.⁷²

Sivas'ta yapılan komutanlar toplantısında Kazım Karabekir'in teklifi uygun bulunarak Millî Meclisin İstanbul'da toplanması kararlaştırılmıştır.

2.9. Ankara'da Açılacak Meclisin Niteliği Konusunda Kazım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya Muhalefeti

12 Ocak 1920'de İstanbul'da son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı açılmıştır. İngilizlerin hükümete büyük tepkisi ve baskısı vardır. Meclis, her şeye rağmen 28 Ocak'ta Misak-ı Milli'yi⁷³ kabul etmiştir. 3 Mart 1920'de Ali Rıza Paşa Kabinesi çekilmiş ve yerine Salih Paşa Kabinesi kurulmuştur. Nihayet İngilizler, 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgale başlamışlardır. Osmanlı Meclis-i Mebusanı da İngilizler tarafından basılmıştır. Her şey

⁶⁸ Karabekir, *ag.e.*, s. 179-180.

⁶⁹ Atatürk, *a.g.e.*, s. 229-230.

⁷⁰ Sivas'taki komutanlar toplantısına katılanlar 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Konya'daki 12. Kolordu Komutanı adına Kurmay Başkanı Şemseddin Bey, Temsil Heyeti'nden Rauf Bey, Hüsrev Sami Bey, Mazhar Müfit Bey, Ömer Mümtaz Bey, Bekir Sami Bey, Hakkı Behiç Bey, Kara Vasıf Bey, Temsil heyeti İstişare Üyesi Alfred Rüstem Bey ve Manisa delegesi İbrahim Süreyya Bey (Goloğlu, *a.g.e.* (1969), s. 195).

⁷¹ Karabekir, *a.g.e.*, s. 184-185.

⁷² Karabekir, *a.g.e.*, s. 185.

⁷³ Misak-ı Milli metni için bkz. Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara, 1974.

planlandığı gibi gitmektedir. Artık Anadolu'da açılacak bir meclis halk tarafından yadırganmayacak, bilakis desteklenecektir.⁷⁴

İstanbul işgal edilir edilmez alınan tedbirlerden en önemlisi, kuşkusuz, olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplanmasını sağlamak olmuştur. Mustafa Kemal Paşa bu meclisin bir "Kurucu Meclis" olmasını arzuluyordu. Ancak bu konuda uyarı yine Doğu'dan Erzurum ve Sivas'tan gelmiştir. Mustafa Kemal Nutuk'ta bu olayı şöyle anlatıyor: "*Ben ilk yazdığım müsveddede "Kurucu Meclis" deyimini kullanmıştım. Maksudum da toplanacak meclisin ilk anda rejimi değiştirme yetkisine sahip olmasını sağlamaktı. Fakat bu deyim kullanılması maksadı gereğince açıklayamadığım veya açıklamak istemediğim için, halkın alışkın olmadığı bir deyimdir, gerekçesiyle Erzurum ve Sivas'tan uyarıldım. Bunun üzerine "olağanüstü yetkiye sahip bir meclis" deyimini kullanmakla yetindim*".⁷⁵

Kazım Karabekir "Kurucu Meclis" deyimine, milletimize yabancı olduğundan dolayı bazı yanlış anlamalara ve kötü yorumlara sebep olabileceği gerekçesiyle itiraz etmiştir. Nihayet yeni meclis 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi adıyla İstanbul'dan kaçıp gelebilen milletvekillerinin ve Temsil Heyeti'nin emriyle yeniden yapılan seçimlerde milletvekili olanların katılımıyla Ankara'da açılmıştır. Meclis Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Kazım Karabekir Büyük Millet Meclisine Edirne Milletvekili olarak katılmıştır. Artık Millî Mücadele Ankara'daki Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilecektir.⁷⁶

SONUÇ

Yapılan çalışma sonucunda, Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştirilmesinin gerekliliği konusunda Mustafa Kemal'in ve Kazım Karabekir'in fikir birliği içerisinde oldukları görülmektedir. Bu amaç için ilk faaliyete geçen Kazım Karabekir Paşa olmuş ve Mustafa Kemal Paşa'dan bir ay önce Trabzon üzerinden Erzurum'a geçerek düşüncelerini uygulamaya koymaya çalışmıştır. Hem Kazım Karabekir Hem de Mustafa Kemal Paşa ülkenin kurtuluşunun Anadolu'dan başlatılacak bir harekâta bağlı olduğu konusunda hemfikirlidir. Bu bağlamda Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesi Kazım Karabekir tarafından oldukça memnuniyetle karşılanmıştır. Kazım Karabekir Paşa Mustafa Kemal ile İstanbul'da yaptıkları görüşmede Onu Anadolu'ya gelmesi konusunda ikna etmeye çalışmış ve onun liderliğinde bir mücadele için her şeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Bu yüzden her iki paşa arasında Kurtuluş Savaşı'nın liderinin kim olacağı konusunda bir tartışma ya da çekişme yer almamaktadır. Kazım Karabekir Mustafa Kemal'i lider olarak zaten kabul etmiş görünmektedir. Özellikle Erzurum kongresine kadar geçen süreçte her iki komutanın uyumlu bir şekilde çalıştıkları görülmektedir. Bu dönemde Kazım Karabekir Paşa elinden geldiği ölçüde Mustafa Kemal'e destek olarak onu Kurtuluş Savaşı'nın lideri olarak halka tanıtmaya gayreti içerisinde olmuştur. Fakat iki komutan arasında Erzurum Kongresi'nden itibaren bazı görüş ayrılıklarının yaşanması dönem dönem bazı sürtüşmelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kazım Karabekir Paşa bunun sebebi olarak Mustafa Kemal'in kararları tek başına alma eğiliminde olmasını ve kendisine yeterince danışılmamasını göstermektedir. Mustafa Kemal ise askerlik görevinden istifa ettiği için Bu dönemde Kazım Karabekir dahil bir çok komutana yeterince güven duymamaktadır. Bu yüzden farklı olayların gelişmesi her iki komutan arasındaki sürtüşmelerin uzamasına fikir ayrılıklarının belirginleşmesine zemin hazırlamıştır.

⁷⁴ Kutay, a.g.m., s. 33.

⁷⁵ Atatürk, a.g.e., s. 287-288.

⁷⁶ Sebahattin Şimşir, "Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşu", *Tarih Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, S. 142, 1988, s. 20.

KAYNAKÇA

- Atay, Falih Rifkî, *Çankaya*, İstanbul, 1984.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam: Mustafa Kemal, II*, İstanbul, 1998.
- Bardakçı, Murat, *Şahbaba*, İstanbul, 1998.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıralarım*, İstanbul, 1953.
- Denizli, Hikmet, *Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri*, Ankara, 1996.
- Dursunoğlu, Cevat, *Millî Mücadele'de Erzurum*, Ankara, 1946.
- Goloğlu, Mahmut, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968.
- Goloğlu, Mahmut, *Sivas Kongresi*, Ankara, 1969.
- Kafkas, Mehmet, *Millî Mücadelede Öncüler*, I, Nil Yayınları, İzmir 1991.
- Kandemir, F., *Kazım Karabekir'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İcyüzü*, İstanbul, 1964.
- Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimiz Esasları I-II*, İnkılap Yayınevi, 2016.
- Karal, Enver Ziya, Büyük Söylev'in değindiği Gerçekler, *Cumhuriyet Gazetesi Atatürk'ün Büyük Söylev'inin 50. Yılı Özel Eki*, 15.10.1977.
- Kılıç Ali, *Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor*, İstanbul, 1955.
- Kırzioğlu, M. F., *Kazım Karabekir*, Ankara, 1991.
- Kinross, Lord, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul, 1994.
- Korkmaz, Zeynep, *Nutuk*, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1994.
- Kutay, Cemal, Millî Mücadelemizin Gerçek Öncüleri, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 9, 1987, s. 28-44.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1984.
- Okyar, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul, 1980.
- Onar, Mustafa, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, Ankara, 1995.
- Sakallı, Bayram, *Ankara ve Çevresinde Millî Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Ankara, 1998.
- Solmaz, Gürsoy, *Deli Halid Paşa*, Ankara 1996.
- Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, II, İstanbul, 1991.
- Taşkıran, Cemalettin, *Millî Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa*, Ankara, 1999.
- Tosun, Ramazan, "Millî Mücadele'de Sivas'ın Yeri ve Önemi", *ATAM Dergisi*, XII, 34, 1996, s. 67-86.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Ankara, 1981.
- Zürcher, Erik Jan, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul, 1992.